

9. Цветков Б. Н. Идеи ленинского декрета «О лесах» и некоторые теоретические вопросы совершенствования советского лесного законодательства / Б. Н. Цветков // Правоведение. – 1969. – №3. – С. 13-19

10. Цветков Б. Н. Лес и Закон / Б. Н. Цветков. – Л. : Лениздат, 1975. – 74 с.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2013 р.

B. V. Kindyuk

PRINCIPLES OF SOVIET FOREST LAW

The problems of establishing and implementing the principles of forestry law in Ukraine during the Soviet period, which so far have not found a detailed coverage of modern juridical science.

The purpose of this article is to identify by means of formal logic and comparative legal method the consolidation patterns and implementation of these principles.

In the field of forestry, the primary document, that formulated principles of forest law is Lenin's Decree «On Forests» 1918, which secured the exclusive state ownership of this natural resource. The presence of double standards in the formal consolidation of the principles of Soviet forestry law is shown. First – declarative – reflected in the legal documents. Second – the real – is entrenched at the level of sub-legal acts. Declared principles of Soviet Forest Law were aimed at preserving forests and their accessibility to all segments of the population. Really, the practice of principles consolidation was aimed at the destruction of forests to ensure the construction of socialism.

The principles of Soviet forest law were singled out and analyzed: 1) the right of exclusive state ownership to forest resources; 2) the availability of forests for everyone; 3) the principle of sustainable forest management; 4) the principle of paid forest use; 5) the principle of permitted use of forests; 6) planned character of forestry; 7) the principle of centralized forest management; 8) legal protection of forests; 9) the principle of the afforestation.

Analysis of the implementation of the principles of Soviet forestry law in legal acts and practices of implementation showed their declarative character. In order to identify the real principles of forest law in force in the Soviet state approach, which consists in the derivation of legal principles from the content of legal norms, was implemented. It allowed to establish the actual content of the basic principle of the forestry law – the principle of predatory use of forests to build communism.

Keywords: forest legislation, the principles of Soviet Forest Law, fixation of law principles, mechanisms of Forest Law principles action.

УДК 342.7

Т. Е. Телькісна

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ СТАНУ ДВОРЯН В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ЯК ПРЕДМЕТ ЛОБІЮВАННЯ ПІД ЧАС ПОПЕРЕДНЬОГО ОБГОВОРЕННЯ ПРОЕКТУ ЗАГАЛЬНОГО ПОЛОЖЕННЯ ПРО СЕЛЯН, ЩО ВИЙШЛИ ІЗ КРІПОСНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ (серпень 1859- квітень 1860 рр.)

В статті розкрито зміст відносин лобіювання, предметом якого були політичні права та свободи стану дворян в Російській імперії під час попереднього обговорення проекту Загального положення про селян, що вийшли із кріпосної залежності протягом серпня 1859 – квітня 1860 рр.

Ключові слова: лобіювання, стан дворян, політичні права і свободи, петиції,

дворянські губернські комітети з поліпшення побуту сільських обивателів, прикріплених до земель дідичів, Редакційна комісія.

Постановка проблеми. Діяльність членів дворянських губернських комітетів делегованих до Редакційної комісії протягом другої половини 1959 – початку 1960 рр. вивчали спеціалісти з соціально-політичної історії і традиційно, за окремими виключеннями [1], оцінювали її, майже завжди, як захист станових, навіть, незначної частини названого вище стану, інтересів, і в першу чергу, економічних. Ініціативи окремих осіб або «депутатів» до Редакційної комісії щодо запровадження представницького законодавчого органу взагалі визнавалися забаганкою аристократії. Для істориків права кінця XIX – початку XX ст. зазначена вище проблематика, за об'єктивних причин, ще не стала предметом дослідження, а за радянської доби відновлення історико-правової науки сталося лише протягом 1960-х років. При цьому, пріоритет надавався розвідкам з історії законодавства, що теж не сприяло вивченню дій «депутатів», які вони вчиняли у названий вище період, з метою захисту політичних прав і свобод стану дворян та інших соціально-юридичних груп підданих Російської імперії. З урахуванням усього зазначеного, і на даний час викликає зацікавленість аналіз змісту відносин лобювання між «депутатами», окремими особами та імператором і членами Редакційної комісії задля визначення їх характеру, ступеня ефективності тиску з боку лобістів істотного розширення політичних прав і свобод стану дворян та методів, якими вони користалися.

Мета: розкрити зміст відносин лобювання, предметом якого були політичні права та свободи стану дворян в Російській імперії під час попереднього обговорення проекту Загального положення про селян, що вийшли із кріпосної залежності протягом серпня 1859 – квітня 1860 рр.

Методи: формально-логічний для тлумачення текстів нормативно-правових актів, герменевтичний – текстів петицій, службових записок, мемуарів.

Хронологічні межі відповідають періоду попереднього обговорення законопроекту про селян, що вийшли із кріпосної залежності у Редакційних комісіях між її постійними та обраними членами (так званих «першого» та «другого» запрошень): із серпня 1859р. до квітня 1860р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерела: нормативні акти, відповідно до яких запроваджувалися установи для розробки проекту Загального положення про селян, які вийшли з кріпосної залежності [2; 3] та якими визначалася процедура розгляду та обговорення пропозицій губернських комітетів з поліпшення та облаштування побуту поміщицьких селян до Загального положення, які було викладено у відповідних проектах [2; 4; 5; 6], матеріали, в яких занотовано роботу Редакційної комісії [7], петиції обраних дворянськими губернськими комітетами членів до Редакційної комісії, тексти яких можна знайти, зокрема, у трьохтомній праці М. П. Семенова, добірках часопису «Руський архів» [7; 8]. Більш глибоке розуміння дій лобістів істотного збільшення обсягу політичних прав стану дворян потребує з'ясування їх мотивації. Для цього було залучено мемуари осіб, що здійснювали відповідну діяльність [9; 10; 11]. Політику органів держави щодо спроб окремих осіб та груп лобювати політичні інтереси стану дворян можна проаналізувати не тільки за текстами нормативно-правових актів, а й – службових записок сановників [12].

Порядок розгляду в Редакційних комісіях¹ проекту Загального положення на строк

---

¹Запроваджені під назвою особлива Комісія при Головному Комітеті відповідно до Височайшого повеління від 15 липня 1858р. Дану установу було реорганізовано у Редакційні Комісії згідно до Височайшого повеління від 17 лютого 1859р. [3]

виклику представників від губернських комітетів, навіть саму процедуру їх делегування було змінено законодавцем таким чином, що ускладнювалась можливість тиску з боку дворян на сановників та імператора.

Хронологія встановлення правил (процедури) обговорення законопроекту в Редакційних комісіях за участі обраних губернськими комітетами представників була наступною. Пунктом першим Височайшого повеління «Про виклик членів від Губернських Комітетів та про запровадження при Головному Комітеті особливої Комісії» від 15 липня 1858р. комітетам було надано право по завершенню укладання власного проекту, обрати і направити до столиці двох членів, які б могли довести до відома «вищого уряду» усю ту інформацію та пояснення, які він визнає доречним мати у своєму розпорядженні на етапі остаточного обговорення і розгляду кожного з наданих до комісії проектів [2, с. 28]. Пункти 7 та 8 надавали створюваній Комісії право самостійно, по-перше, визначати доцільність запрошення на власні засідання обраних членів губернських дворянських комітетів, по-друге, визначати порядок розгляду проектів від названих установ [2, с. 29]. Пп. 3, 4 Височайшого повеління «Про порядок розгляду проектів і положень Губернських Комітетів» від 26 жовтня 1858р. передбачали окремий розгляд у МВС та Комісії кожного із проектів Губернських Комітетів [4, с. 32]. Пізніше до визначених правил (процедури) було внесено зміни. Враховуючи настрої губернських комітетів, в більшості з яких переважало скептичне ставлення до ідеології правової реформи, запропонованої владою, височайшим повелінням від 1 травня 1859 р. було обмежено свободу обрання ними своїх представників до Редакційних комісій, зобов'язавши їх делегувати члена не тільки більшості, але й меншості [5]. Приїзд обраних комітетами членів до столиці вже зумовлювався спеціальним викликом чиновників. Пункти 2, 4, 7, 9 «інструкції» від 11 серпня 1859 р., якою регламентувалися дії голови Редакційних комісій та членів, обраних губернськими комітетами, не давали останнім легальної можливості колегіально обговорювати існуючі пропозиції до законопроекту [6]. Наприклад, відповідно до п.2 голова Редакційних комісій, з одного боку, надає кожному з делегованих комітетами членів до ознайомлення вже розроблений цією установою законопроект Загального положення, а з іншого вимагає від них інформації лише місцевого характеру з питань, що будуть їм запропоновані.

Не можна сказати, що обрані члени комісій (36 осіб від 21 губернського комітету) одразу змирилися з новими правилами. 28 серпня вони уклали і передали на адресу імператора через голову Редакційних комісій генерал - ад'ютанта Я.І.Ростовцева прохання надати дозвіл на проведення загальних нарад усіх обраних губернськими комітетами членів. На що 3 вересня через того ж Ростовцева їм було передано відмову імператора [7, с. 617, 618.]. Тепер представники дворянської корпорації могли чинити тиск на Редакційну комісію лише в індивідуальному порядку без прийняття офіційних колегіальних рішень, що, безумовно, істотно послаблювало лобістський потенціал згаданих осіб.

Дворяни, делеговані губернськими комітетами з поліпшення побуту сільських обивателів, прикріплених до земель дідичів, як лобісти політичних інтересів свого стану готові були враховувати тогочасні загальносуспільні потреби й запропонували компроміс: ми погоджуємось на відміну наших економічних привілеїв, а держава – на обмеження самодержавства [13, с. 138; 14, с. 115-117; 15, с. 183-184]. Навряд у всесвітній історії є випадки, коли частина населення погоджувалась на позбавлення вагомих прерогатив заради «вищих» інтересів без отримання чогось навзаєм. Позиції названих вище суб'єктів законотворчості щодо перспектив модернізації правового статусу підданих влучно схарактеризував О. М. Унковський, якого можна визнати однією із знакових постатей ліберально налаштованих кіл дворянства: «Як я, так і усі

мої найближчі співробітники, були готові до значних не тільки особистих, але й станових пожертв, але не інакше, як за умов знищення кріпосного права не тільки для самих селян, але й для усього народу. Між тим в редакційних комітетах усю справу зведено лише до господарських розрахунків ...» [10, с. 132].

Значний фактологічний матеріал, який міститься в мемуарах безпосередніх учасників розробки проекту Загального положення [9; 16; 17], в публікаціях дослідників російської соціально-політичної історії [14; 15; 18] та висвітлює діяльність установ з підготовки та проведення правової реформи 1861 р., дає змогу стверджувати наступне. Так звані депутати губернських комітетів, яких було скликано у серпні 1859 р. до Санкт-Петербурга для участі у роботі Редакційних комісій з селянського питання, усвідомлюючи невідворотність змін у нормативно-правовому регулюванні відносин власності на землю, запропонували корегувати процедури їх розробки і прийняття, що свідчить про усвідомлення суспільно активною частиною стану дворян необхідності відмови від архаїчних привілеїв.

Але якщо представники названої соціально-юридичної групи погодились піти назустріч інтересам сільських обивателів та держави, то бюрократія не готова була до зворотного руху. Так, депутат з Твері О. М. Унковський пригадував, що «...ніхто з членів комісії сам не розпочинав і нам не давав розпочати серйозну розмову щодо зміни порядку управління, хоча б тільки місцевого» [Цит. див.: 10], хоча дворяни були готові запропонувати скликання станового представницького органу «для вирішення державних питань».

Ідея істотного розширення компетенції представників дворянського стану у Редакційних комісіях при розробці та обговоренні епохального законопроекту поділялася більшістю з них. Про що свідчить, зокрема, чернетка адреси імператору, яку було прийнято і навіть підписано учасниками приватного зібрання обраних членів комісії напередодні завершення їх перебування у столиці. Просили, по-перше, дозволу зібратися у такому складі ще раз і розглянути остаточний варіант законопроекту, розробленого Редакційними комісіями перед тим, як його буде передано на обговорення до Головного комітету, по-друге, можливості особистого спілкування із членами Головного комітету і доведення до них власних поглядів щодо названого вище проекту закону [текст чернетки див.: 9.]. Але після ночі тяжких, мабуть, роздумів і вагань підписанти вдалися до корегування адреси і в остаточному тексті лобіювали незначне збільшення власних повноважень на стадії ухвалення проекту Загального положення і просили лише дозволу надати власні зауваження щодо напрацювань комісій перед тим, як останні потраплять до Головного комітету у селянських справах [20, с. 934-935.]. Автор чернетки петиції Кошелєв назвав її компромісний остаточний варіант шумовим, таким, що повністю його ніхто із присутніх на зібранні не підтримував, але підписали усі.

Ідея надання дворянам права участі у виборах і діяльності станового представницького органу (у тій чи іншій формі) публічно підтримувалася меншістю членів, делегованих губернськими комітетами до Редакційних комісій. Окремі з них укладали власні проекти як, наприклад, В. В. Апраксін, маршалок дворянства Орловської губернії, що пропонував сформувавати Головне управління, до складу якого входили б обрані від дворянського загалу губерній та затвердженні імператором «постійні представники» [Викладення основних положень записки див.: 19]. Рішуче налаштовані п'ять делегатів губернських комітетів (О. М. Унковський від Тверського, Д. О. Хрущов і О. І. Шретер - Харківського, Д. В. Васильєв та П. М. Дубровін - Ярославського) відкрито лобіювали надання нових політичних прав усім станам російських підданих: ними було передано офіційне прохання щодо створення по-перше, всестанового, виборного господарчо-розпорядчого органу, по-друге, незалежної

судової гілки влади, а також надання можливості шляхом «гласності друку» доведення до відома «верховної влади» недоліків і зловживань місцевого управління [20, с. 935-937]. Одночасно було укладено ще дві відомі записки (автори: консервативно налаштований член Симбірського губернського комітету Д. М. Шидловський [20, с. 937-939] та камергер М. О. Безобразов [8], близький родич чинного тоді голови Головного комітету у справі селян та Державної ради О. Ф. Орлова), які мали не офіційний, а особистий характер, але свідчили про поширення у колі дворянського стану, незалежно від ідейних уподобань, ідеї запровадження у правове життя Російської імперії інституту представницького органу та відповідного розширення обсягу політичних прав і свобод підданих.

Санкції стосовно названих дописувачів, що входили як до меншості так і до більшості, мали адміністративний характер. Так, на засіданні Головного комітету від 1 листопада під головуванням імператора було прийнято рішення про: звільнення М. О. Безобразова з державної служби як неблагонадійного, заборону мешкати у Санкт-Петербурзі, Москві та на території відповідних губерній, встановлення нагляду за ним з боку поліції, заборону на майбутнє укладати та розповсюджувати будь-які «міркування» про дії та розпорядження «уряду», а у разі невиконання ним даного розпорядження, попереджалося про можливість притягнення до кримінальної відповідальності [21, с. 470-476]. Інші або отримали попередження від генерал-губернаторів або були віддані під їх нагляд. Так, вісімнадцять депутатів отримали роз'яснення стосовно того, що вони не мали права утрудняти главу держави проханнями змінити той порядок їх роботи у комісіях, який вже було затверджено, а п'ять депутатів отримали зауваження щодо недоречності своїх домагань на адресу імператора, а усі разом – роз'яснення щодо відсутності у них права подання колективних прохань (петицій). З одного боку, така реакція держави, із урахуванням російської державно-правової традиції, була достатньо м'якою, що викликано не гуманізмом, а тактичними розрахунками: щоб не надавати ваги діям дворян, що мали характер тиску на органи влади. Зокрема, про це свідчать записи великого князя Костянтина Миколайовича [Цитату щоденника великого князя Костянтина Миколайовича див.: 14, с. 117]. З іншого – вперше (відсторонення Кавеліна від участі у вихованні спадкоємця престолу не було настільки публічним) від часу започаткування підготовки проектів правових реформ щодо дворян-авторів петицій з даного приводу було застосовано санкції, хай і адміністративної, а не кримінальної відповідальності.

На наш погляд, протягом періоду роботи «депутатів» від губернських комітетів у Редакційних комісіях (восени 1859р.) відбуваються важливі зміни в історії лобіювання розширення політичних прав і свобод дворян. Мала місце еволюція правосвідомості цих осіб, як лобістів саме політичних станових інтересів. На користь даного твердження можна навести такий аргумент.

Дослідження змісту відносин лобіювання передбачає аналіз не тільки безпосередніх дій відповідних суб'єктів, але й – їх нереалізованих задумів, настроїв, що були притаманними їм особисто та були поширеними у їх середовищі. Необхідну інформацію можна отримати, зокрема, із текстів, авторами яких були лобісти політичних інтересів стану дворян. Так, вже згадуваний, Кошелєв як один із серед обраних від губернських комітетів членів Редакційних комісій, яких він наполегливо продовжував називати депутатами, узагальнив найбільш популярні серед них думки, висловлені під час особистих розмов і зібрань. Депутати виступали за публічний характер роботи не тільки Редакційних комісій, але й підготовки проектів будь-яких законів, зокрема про реформу повітової системи управління, за пролонгацію власних повноважень із наданням права участі у відповідній законотворчості. Також серед «депутатського» загалу були поширеними настрої невдоволення непрозорістю

діяльності комісії МВС щодо реорганізації повітових установ: неможливість придбати примірники звітів про їх роботу, на відміну від доступності друкованих матеріалів, що фіксували результати діяльності Редакційних комісій [9, додаток 6]. Ми бачимо, що представники губернських комітетів, що мали дещо різні погляди щодо змін обсягу економічних прав та обов'язків стану дворян, зійшлися в розумінні необхідності розширення їх політичних прав. Практично усі з них підтримували ідею надання, хоча б їм, широких повноважень на стадії підготовки проектів будь-яких законів, якими вносилися зміни до (діючого) чинного законодавства Російської імперії. Така позиція, на наш погляд, є програмою мінімумом на шляху отримання права на загальнодержавний представницький законодавчий орган. Негативну реакцію у дворян – «депутатів» викликали й чутки про існування проектів, якими передбачалось формування органів земської поліції та мирових суддів виключно за рішеннями місцевої адміністрації (губернатора), а не шляхом обрання хоча б певної частини їх складу за квотою сільських обивателів. У такому разі ставилася під загрозу (у перспективі робили небезпечним) перспектива безпечного проживання дворян-дідичів у своїх маєтках [9, додаток 6].

Але навіть й після достатньо різкої, для часу суспільної «відлиги», реакції законодавця мали місце дії окремих осіб, що належали до стану дворян, з метою значного збільшення вже наданого даній групі підданих права участі у розробленні та обговоренні проектів законів. Так, у грудні 1859р. вже згадуваний вище С. І. Мальцов та тринадцять дворян Брянського повіту спробували ініціювати розгляд депутатами дворянського зібрання Орловської губернії тексту адреси імператору, в якій наполегливо пропонувалося надати «народу» (зміст вживаного терміну авторами звернення не деталізувався) право обирати представників до представницького законодавчого органу [Викладення основних положень проекту адреси та власний аналіз їх змісту див.: 19.]. Автори були абсолютно лояльно налаштовані стосовно глави держави, якому обрані «народом» представники «відкривали» б не тільки «потреби Росії», але й «засоби для їх усунення шляхом закону». Але навчений власним гірким досвідом «м'якого тиску» на органи влади маршалок В. В. Апраксін завадив започаткуванню офіційної процедури обговорення дворянським губернським зібранням зазначеного звернення.

Дворянські депутати до Редакційної комісії так званого другого скликання (45 осіб), що розпочали свою роботу з 21 лютого 1860р., врахували негативний досвід попередників і спрямували свою енергію на лобювання майже виключно станових економічних інтересів.

Характер реакції держави на спроби з боку «делегатів» від губернських комітетів восени 1859р. чинити тиск на членів Редакційних комісій чітко відображено у ставленні до таких дій аристократа С.С.Ланського і небіжчика П. Д. Кісельова М. О. Мілютіна, що належали до стану дворян та присвятили себе виключно державній службі. Тодішній міністр внутрішніх справ С.С.Ланський був переконаний, що на тлі запроваджених державою масштабних реформ загальні та поверхневі вказівки приватних осіб щодо недоліків адміністративного управління втрачають усіляке значення і не заслуговують на увагу [22, с. 62-63.]. Голова Особливої комісії М. О. Мілютін одному з депутатів Редакційних комісій заявив, що тільки держава може виступати ініціатором щодо будь-яких реформ на благо країни [11]. Складається враження, що вищі посадовці не без задоволення вказували дворянам на їх «місце» в державі. Наприклад, той же С. С. Ланський наголошував, що справа підданих, маючи на увазі, обраних губернськими комітетами, депутатів – це реалізація задумів монарха [12]. Бачимо, що вищі чиновники Російської імперії відмовляли навіть мало чисельній соціально-юридичній групі підданих у праві повноцінної участі в законотворчій

діяльності і сприймали їх представників лише як маріонеток цього процесу.

Таке бачення державою місця дворянського стану у процесі модернізації російської правової системи корелювалося, на наш погляд, й наступним. Російська імперія не мала, а глава держави й чисельна частина сановників і не бажали створювати традиції кореспондування своїх ідей на різні соціальні рівні, спільного з іншими інститутами або елітами вироблення правових приписів. Абсолютна монархія побоювалася реального обговорення хоча б найважливіших законопроектів (із залученням альтернативних), якими закріплюються права та свободи, обов'язки більшості підданих. Хоча саме у такий спосіб, як свідчить історичний досвід, можна дійти компромісу між державою і суспільством, що забезпечить прийняття найбільш життєздатного закону. Вважаємо, що саме така світоглядна позиція законодавця була ґрунтом реакції держави на дії представників стану дворян щодо лобіювання надання цій групі підданих нових політичних прав у період обговорення проекту Загального положення в Редакційних комісіях її постійними та «тимчасовими» членами.

Отже, на підставі зазначеного вище можна зробити наступні висновки.

Інститут лобіювання в Російській імперії у період з серпня 1859 – до квітня 1860р. отримав подальший розвиток, що проявилось, зокрема, в наступному.

Об'єктами лобіювання розширення обсягу політичних прав і свобод стану дворян на період обговорення проекту Загального положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності, у Редакційних комісіях між, обраними від губернських комітетів, членами так званого першого та другого запрошень та, тими, що постійно перебували у її складі, був не тільки імператор, але й названа вище комісія міністерства внутрішніх справ. Але із урахуванням форми державного правління Російської імперії – абсолютної монархії – головним об'єктом відповідного тиску залишався, як і раніше, глава держави.

Можливість здійснення впливу на органи влади тимчасово отримали члени губернських комітетів з покращення побуту поміщицьких селян, які склалися з дворян, та їхні «депутати» до Редакційних комісій. Окремі особи, що входили до стану дворян, але не були членами губернських комітетів теж залишались суб'єктами лобіювання захисту політичних прав не тільки свого стану, але й інших груп підданих.

Серед проаналізованих у даній статті дій у період з серпня 1859 – до квітня 1860р. з боку суб'єктів лобіювання ухвалення законів, які б надавали стану дворян або й іншим станам нові політичні права превалювали прямі методи здійснення такого виду діяльності. Автори більшості клопотань та адрес (петицій), «депутати» до Редакційних комісій від губернських комітетів з поліпшення побуту поміщицьких селян мали можливості безпосереднього контакту з представниками влади.

Суто формально, результати лобіювання «депутатами» до Редакційних комісій від губернських комітетів та окремими особами, що входили до стану дворян протягом названого вище періоду, зокрема, надання підданам Російської імперії виборчого права, свободи друку мали негативний характер. Законодавець не тільки не врахував подібні (клопотання, адреси) петиції, але й притягнув їх авторів до адміністративної відповідальності. Зміну реакції держави щодо спроб тиску на неї з боку груп та окремих представників стану дворян від ігнорування до покарання можна пояснити, на наш погляд, в першу чергу тим, що частина населення намагалася створити прецедент започаткування змін у їхньому правовому статусі за ініціативи саме суспільства, а не держави. Такого принципового корегування російської державно-правової традиції законодавець допустити не бажав. До того ж, деякі автори реформаторських проектів перейшли від лобіювання суто станових інтересів до відстоювання розширення політичних прав і свобод усіх російських підданих. Можна сказати, що тактично дворяни програли, а стратегічно виграли. Невдовзі в Російській імперії було

реалізовано реформи організації та діяльності місцевого самоврядування (1864) і державного контролю за змістом та розповсюдженням інформації (1865).

Список використаної літератури

1. Наприклад, Корнилов А. А. Крестьянская реформа / А. А. Корнилов. – СПб.: Типо-Литография Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1905. – 271 с. Emmons T. The Russia Landed Gentry and Peasant Emancipation of 1861 / T. Emmons. – Cambridge U.P., 1968. – 496 p.
2. Височайше повеління від 15 липня 1858 р. «Про виклик членів від Губернських Комітетів та про запровадження при Головному Комітеті особливої Комісії» / Сборник правительственных распоряжений по устройству быта крестьян, вышедших из крепостной зависимости. Т.1. Санкт-Петербург: типография МВД. – 1869, С. 27-29.
3. Височайшого повеління від 17 лютого 1859 р. «Про запровадження Редакційних Комісій для укладання загального положення про селян, що вийдуть із кріпосної залежності» / Там само. – С. 41-44.
4. Височайше повеління від 26 жовтня 1858 р. «Про порядок розгляду проектів і положень Губернських Комітетів» / Там само. – С. 30-35.
5. Височайше повеління від 1 травня 1859 р. «Про надання Губернським Комітетам надсилати до Санкт-Петербургу для пояснень їх проектів членів від більшості та меншості Комітетів» / Там само. – С. 59.
6. Височайше повеління від 11 серпня 1859 р. «Про роботу членів, обраних губернськими комітетами для надання вищому уряду необхідних відомостей та пояснень» / Там само. – С. 62-66.
7. Семенов Н. П. Освобождение крестьян в царствование императора Александра II : Хроника деятельности Комиссии по крестьянскому делу / Н.П. Семенов. Т. 1-3. - Санкт-Петербург : М.Е. Комаров , 1889-1892. - Т. 1: Первый период занятий. – 1889. – 847 с.
8. Безобразов М. А. Записка камергера Михаила Александровича Безобразова о значении русского дворянства и положении, какое оно должно занимать на поприще государственной деятельности / М.А. Безобразов // Русский архив. – 1888. – № 12. - С. 608-615.
9. Записки Александра Ивановича Кошелева (1812-1883 годы). С семью приложениями. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://dugward.ru/library/koshelev/koshel'jov_zapiski.html#00o
10. Джаншиев Г. А. А. М. Унковский и освобождение крестьян / Г. А. Джаншиев. – М.: Товарищество типографи А. И. Мамонтова, 1894. – 256 с. [Электронный ресурс] .- Режим доступа: <https://www.prlib.ru/Auth/pages/reguser.aspx>.
11. Стремоухов П. Д. Заметки одного из депутатов первого призыва / П.Д. Стремоухов // Русская старина. - 1900. - Кн.4. - С.139-144.
12. Ланской С. С. Взгляд на положение крестьянского вопроса в настоящее время. (Август 1859). (Всеподреннейшая записка министра внутренних дел Ланского) / С.С. Ланской, публ. и коммент. Н. Семенова // Русский архив, 1869. – Вып. 8. – С. 1362-1376.
13. За спогадами В. П. Міщерського у столичних салонах поширювалися настрої надання стану дворян «права голосу у державних справах». Див.: Мещерский В. П. Мои воспоминания. Часть первая (1850-1865). / В. П. Мещерский. - СПб.: издательство «С.-Петербург. Типография князя В. П. Мещерского», 1897, 453 с.
14. Див.: Зайончковский П. А. Отмена крепостного права в России / П. А. Зайончковский. – М.: Просвещение, 1968. – 444 с.
15. Див.: Захарова Л. Г. Самодержавие и отмена крепостного права в России 1856-1861 / Л. Г. Захарова. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 178 с.

16. Семенов-Тян-Шанский П.П. Мемуары. Т. III. Эпоха освобождения крестьян в России (1857-1861) в воспоминаниях бывшего члена-эксперта и заведывавшего делами Редакционных комиссий., Петроград: издание семьи, 1915. – 444 с.
17. Унковский А. М. Записки / А.М. Унковский // Русская мысль. – 1906 .- Кн.6. - С.184-196; Кн.7. - С. 88-116.
18. Див.:Христофоров И. А. «Аристократическая» оппозиция Великим реформам (конец 1850 – середина 1870-х гг.) / И. А. Христофоров. – М.: ТИД Русское слово-РС, 2002. - 432 с., ил.
19. Долбилов М. Д. Сословная программа дворянских «олигархов» в 1850—1860-х годах [Электронный ресурс] / М. Д. Долбилов // Вопросы истории. – 2000. – № 6. - Режим доступа: <http://Annales.info/rus/small/oligarh.htm>.
20. Семенов Н. П. Освобождение крестьян в царствование императора Александра II : Хроника деятельности Комиссии по крестьянскому делу / Н. П. Семенов. Т. 1-3. - Санкт-Петербург : М. Е. Комаров ,1890. - Т. 2: Второй период занятий. – 1023 с.
21. Журналы Секретного и Главного комитетов по крестьянскому делу : с 3 января 1857 года по 30 ноября 1860 года. [Электронный ресурс] – Петроград : Государственная типография, 1915. - 550 с. - Режим доступа: http://www.prlib.ru/elfapps/pageturner2d/viewer.aspx?orderdate=23.09.2013&DocUNC_ID=33722&Token=yktip5xmFZrURhl4qeUOow==&lang=ru-RU.
22. Цитата за: Иорданский Н. И. Конституционное движение 60-х годов / Н. И. Иорданский. - С.-Петербург : [С. Н. Салтыков], 1906. – 155 с.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2013 р.

T. E. Telkinena

**POLITICAL RIGHTS AND FREEDOMS OF THE STATE OF NOBLEMEN IN
RUSSIAN EMPIRE AS THE ARTICLE OF LOBBYING
DURING PREVIOUS DISCUSSION OF GENERAL PROJECT ABOUT
PEASANTS WHICH WENT OUT FROM FORTRESS DEPENDENCE
(August 1859 – April 1860)**

In the article is exposed maintenance of relations of lobbying the subject of which were political rights and freedoms of the state of noblemen in the Russian empire during previous discussion of general project about peasants which went out from fortress dependence during August 1859 – April of 1860. An author has used such methods: legalistically logical for interpretation of texts of legal acts, hermeneutical – texts of petitions, official messages, memoirs. Among sources: legal acts, which was determine the order of work of establishments for development of general project about peasants which went out from fortress dependence, materials, in which work of the Editorial commission is noted, petition of members of the Editorial commission selected by noble province committees, memoirs of lobbyists of political interests of the state of noblemen, official messages of dignitaries. On the basis of analysis of the above enumerated sources the author came to the next conclusions. An institute of lobbying got subsequent development from August 1859 – to April 1860 in the Russian empire which showed up, in particular, in the following.

The object of lobbying of expansion of political rights and freedoms of noblemen was not only an emperor but also the commission of ministry of internal affairs which was named before. But because of the form of state government in Russian empire the main object of that pressure still were the head of the state. Possibility of realization of influence on the state departments was temporally got by the members of province committees on the improvement of way of life of squire peasants which consisted of noblemen, and their «deputies» to the Editorial commissions. Individuals, which was included in the state of noblemen, but were not the members of province committees also remained the subjects of lobbying of political rights for not only there state but also other groups of citizens. Among the actions analyzed in this

article from the side of subjects of lobbying adoption of laws, which would give the state of noblemen and other states new political rights predominated direct methods of realization of such type of activity.

The authors of most solicitors and addresses, «deputies», to the Editorial commissions from province committees on the improvement of way of life of squire peasants had possibilities of direct contact with public agents. Only legalistically, results of lobbying by «deputies» and individuals which was included in the state of noblemen during the period named higher, in particular, the grant of the Russian empire of the right to vote, freedom of seal, had negative character. A legislator did not not take into account similar petitions and also put on their authors administrative responsibility. Change of reaction of the state according to the attempts of pressure on it from the side of groups and separate representatives of the state of noblemen from ignoring to punishment, in our view, is possible to explain above all things that part of population tried to set a precedent of establishment of changes in their legal status for initiatives exactly of society, but not state. Such principle changing of Russian legally state tradition a legislator did not wish to assume.

Besides, some authors of reformative projects passed from lobbying only the class interests to defending of expansion of political rights and freedoms of all Russian citizens. Maybe, that noblemen lost tactically, and won strategically. Soon in the Russian empire were realized reforms of organization and activity of local self-government (1864) and state control after maintenance and distribution of information (1865).

Keywords: *lobbying class of nobles, political rights and freedoms of the petition, noble provincial committees for the welfare of rural inhabitants attached to land Didych, Editorial Board.*

УДК 340.112(045)

Є.М. Черних

КАТЕГОРІЯ «ПРАВОВЕ ЖИТТЯ» В ОСНОВНИХ КОНСТРУКТИВНИХ МОМЕНТАХ

У статті розглядаються проблеми методологічної та конструктивної незгодженості категорії «правове життя» з позиції аксіологічної пізнавальної стратегії. Гранично комплексний та узагальнюючий характер категорії, що прагне відобразити складне явище правового буття як специфічну форму життя суспільства, приводить, на думку автора, до незгодженості у кількох ключових моментах: філософських моделях права; пізнавальних стратегіях; правилах конструювання наукових концептів. Джерелом методологічної напруженості категорії «правове життя» є елемент негативних соціальних проявів (неправа), вилучення якого з її складу не рятує категорію, оскільки позбавляє її генерального задуму.

Ключові слова: *правове життя, право, належне та суще в праві, ціннісні засади права, неправо.*

Постановка проблеми. Одним з помітних концептів, який отримав широку підтримку російських і українських теоретиків права в останнє десятиліття, є категорія «правове життя». Вона стала предметом не тільки наукових досліджень [1], але вже отримала «прописку» і в авторитетній навчальній літературі [2]. *Аналіз останніх досліджень і публікацій.* Найбільш активно проблематику правового життя розробляють такі автори, як О. В. Малько, а також А. І. Демидова, А. Є. Михайлова, В. В. Трофимова, В. А. Шиянова та інші.